

Hasta ve Sağlıklı Ergenlerde Benlik Saygısı

Tunç ALKIN, Ayşen BAYKARA

Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi Psikiyatri Anabilim Dalı

ÖZET

Biz bu klinik çalışmayla ergenlerin benlik saygılarını değerlendirmeyi amaçladık. Psikiyatrik değerlendirme için başvuru 60 sorunlu ergen ile 60 sağlıklı ergene Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği verilmiştir. İstatistiksel çözümlenmeler ve karşılaştırmalar normal ergenlerde benlik saygısı düzeylerinin, hasta ergenlere göre daha yüksek olduğunu göstermiştir. Benlik saygısı açısından erkekler ve kızlar arasında herhangi bir farklılık gözlemlenmemiştir. Her iki grupta benlik saygısı düzeyleri ile deprese affektivite, izolasyon, psikosomatik semptomlar ve güven düzeyleri arasında anlamlı bağlantılar göstermiştir.

Anahtar sözcükler: Ergenlik, Benlik Saygısı.

SUMMARY

Self-Esteem of Disturbed and Healthy Adolescents

With this clinical study, we intended to assess the self-esteem of adolescents. Rosenberg Self-Esteem Scale were given to 60 disturbed adolescents who referred for psychiatric evaluation and 60 healthy adolescent. Statistical analysis and comparisons showed that normal adolescents have higher levels of self-esteem than disturbed adolescents. No differences of self-esteem observed between boys and girls. Both groups have also showed significant correlations between self-esteem levels and depressed affectivity, isolation, psychosomatic symptoms and level of trust.

Key words: Adolescence, Self-Esteem.

Benlik saygısı, bireyin kendisi affektif değerlendirildiğinde sonucunda ortaya çıkan, kendisini olumlu veya olumsuz olarak algılamasıdır (1,2,3.). Benlik saygısının düşük olmasının birçok ruhsal bozukluğun etiyolojisi, semptomatolojisi ve prognozuyla ilişkili olduğu bildirilmiştir (4,5,6,7). Kişinin kendinden hoşnut oluşu ergenlik döneminde dalgalanmalar gösterir ve gençin ruhsal iyilik haline etki eder. Ergenlik dönemi benliğin değerlendirildiği, kimliğin olduğu bir dönem olduğundan, bu evrede benlik saygısı dalgalanmalara açıktır.

Benlik saygısının olumlu ya da olumsuz yönlerde çarpıtılması uyumu bozabilmekte; anksiyete, yetersizlik duyguları ve utangaçlık gibi kişilerarası sorunlar yaratabilmekte, bazen de gençler daha savunucu ve aşırı edilgen bir tutum takınabilmektedir (6,8,9). Gençlerde anoreksik davranışların, işlevsel bedensel yakınmaların ve diğer bazı ruhsal bozuklukların düşük benlik saygısı ile ilişkisi gösterilmiştir (10,11,12).

Ülkemizde ruhsal sorunu olan gençlerin benlik saygıları kontrollü olarak ilk kez Çuhadaroğlu

(13) ve Oğuzhanoglu (14) tarafından araştırılmıştır. Ancak bu alanda yapılan çalışmaların sayısı görece azdır ve konuyu daha anlaşılır kılacak verilerin toplanması önem taşımaktadır. Çalışmamızın amacı benlik saygısına ilişkin bilgi birikimini arttırmak, ruhsal bozukluklarla benlik saygısı ilişkisini araştırmaktır.

GEREÇ VE YÖNTEM

Hasta grubu (HG) Ocak-Kasım 1990 tarihleri arasında DEÜTF psikiyatri ve çocuk psikiyatrisi polikliniklerine başvuran ergenlerden oluşmuştur. 14-18 yaşlarında olan 29 kız ve 31 erkek toplam 60 denek değerlendirilmiştir. Deneklerde öğrenci olmaları ön koşul olarak aranmış olup, psikoz ya da organik mental bozukluk tanısı alanlar çalışma dışı bırakılmıştır.

İzmir Aliğa Lisesinde okuyan Lise 1.2.3 öğrencilerinden 30 kız ve 30 erkek öğrenci rastgele örneklem yöntemiyle seçilerek kontrol grubu oluşturulmuş, bu gruba herhangi bir nedenle psikiyatriste başvurmamış olan gençler alınmıştır. Bu şekilde yaş, cins, eğitim ve sosyoekonomik düzeyleri eşleştirilebilen bir kontrol grubu (KG) elde edilmiştir.

Hastanemize başvuran ergenlerde tanısal görüşmeler yapılmadan önce, genç çalışma amacı hakkında bilgilendirilerek Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği verilmiştir. Kontrol grubuna da öğrenim yılı sonuna doğru bir eğitsel kol saatinde sözkonusu ölçek verilmiştir.

Rosenberg (3) tarafından ergenler için geliştirilen ve gençlerin kendilerinin doldurduğu, 12 alt bölümden oluşan ölçek ergenin kendisi hakkında değerlendirmelerini, görüşlerini, kendisine yönelik tutumlarını araştıran çoktan seçmeli sorulardan oluşmaktadır. Çuhadaroglu (15) tarafından Türkçe'ye çevrilerek geçerlik ve güvenilirlik çalışması yapılmıştır.

Rosenberg ölçeğiyle elde edilen veriler hem niceliksel hem de niteliksel açıdan incelenmiş, gruplar ve cinsler elde ettikleri puan ortalamaları ve alt ölçek puan gruplamaları (düşük, orta, yüksek) bakımından çeşitli karşılaştırmalara tabi tutulmuşlardır. İstatistiklerde X^2 analizi ve t-testi kullanılmıştır.

BULGULAR

Her iki grubun benlik saygısı genel olarak orta düzeydeydi. Alt ölçekler karşılaştırıldığında kontrol grubunun benlik saygısı daha yüksekti ve insanlara daha fazla güven duyuyorlardı. Hasta gençlerde depresif duygulanım ve psikosomatik belirtiler daha fazla görülmüştür (Tablo I).

Tablo I. Rosenberg alt ölçeklerinin gruplararası karşılaştırılması.(Ort.= Ortalama, SS= Standart Sapma)

	Kontrol Grubu n=60		Hasta Grubu n=60		t
	ORT	SS	ORT	SS	
Benlik Saygısı	2.23	1.74	2.86	1.75	-1.987*
Kendilik Kavramı Sürekliliği	1.73	1.05	1.93	1.16	-0.987
İnsanlara Güvenme	2.45	0.94	2.90	0.65	-3.026**
Eleştiriye Duyarlılık	1.57	0.81	1.67	0.89	-0.641
Depresif Duygulanım	2.73	2.01	3.98	1.90	-3.495**
Hayalperestlik	2.20	1.10	2.11	1.30	0.378
Kişilerarası Tehdit	1.90	1.00	1.66	0.95	1.307
Tartışmalara Katılabilme	0.93	0.82	1.00	0.78	0.455
Psizik İzolasyon	0.76	0.78	0.95	0.79	-1.271
Psikosomatik Belirtiler	3.53	2.45	4.62	2.81	-2.246
Ana-Baba İlgisi	1.46	1.35	1.80	1.37	-1.335

* p< 0.05, ** p< 0.01

Cinsiyetin yaratabileceği farklılıkları araştırmak için erkek ve kız deneklerin puan ortalamaları grup içi ve gruplar arası karşılaştırmalarla araştırılmıştır. Hasta grubunda kendilik kavramı sürekliliği erkeklerde kızlara göre daha değişkendi. Hasta grubu kızlarında eleştiriye duyarlılık, kişilerarası tehdit hissetme, psikosomatik belirtisi sıklığı erkeklerden fazlaydı (Tablo II). Kontrollerin kendi içindeki erkek-kız karşılaştırmalarında anlamlı bir fark yoktur.

Tablo II. Hasta grubunda Rosenberg alt ölçekleri ve cinsiyet

	ERKEK (n=29)		KIZ (n=29)		t
	ORT	SS	ORT	SS	
Kendilik Kavramı Sürekliliği	2.25	1.15	1.58	1.08	2.318*
Eleştiriye Duyarlılık	1.42	0.92	1.93	0.79	-2.289*
Kişilerarası Tehdit	1.45	0.88	1.89	0.97	-1.848*
Psikosomatik Belirtiler	4.03	3.00	5.24	2.50	-1.687*
*p< 0.05					

Ayrıca iki grubun aynı cins denekleri de karşılaştırılmıştır. Hasta grubundaki kızlar, sağlıklı kız ergen grubuna göre daha fazla psikosomatik belirti bildirmişlerdir ($t = -3.103$, $p < 0.01$). Hasta grubu erkeklerinin benlik saygıları, normal grubun erkeklerine göre daha düşüktü ($t = -1.816$, $p < 0.05$) insanlara güvenleri daha azdı ($t = -3.0253$, $p < 0.01$) ve daha fazla depresif duygulanıma ($t = -3.208$, $p < 0.01$) sahiptiler.

Gruplararası yüzdelerin önemlilik testinde düşük benlik saygısı olan gençlerin oranı hastalarda kontrollere oranla daha fazla (HG: %20, KG:

%6.67, $z = 2.148$, $p < 0.05$), yüksek benlik saygısı olan erkeklerin hasta grubunda (% 11.67) kontrol grubuna (% 1.67) oranla daha fazla oluşuydu ($z = 2.196$, $p < 0.05$) (Tablo III).

Tablo III. Benlik saygısı düzeylerinin karşılaştırılması.

		BENLİK SAYGISI					
		Düşük		Orta		Yüksek	
		n	%	n	%	n	%
Hasta	Er.	7	11.67	17	28.33	7	11.67
	Kız	5	8.33	16	26.67	8	13.33
	Top.	12	20.00	33	55.00	15	25.00
Kon.	Er.	1	1.67	18	30.00	11	18.33
	Kız	3	5.00	14	23.33	13	21.67
	Top.	4	6.67	32	53.33	24	40.00

Benlik saygısı düzeylerinin Rosenberg ölçeğinin diğer alt ölçekleriyle karşılaştırılmasında da bazı anlamlı ilişkiler saptanmıştır. Her iki grupta benlik saygısı depresif duygulanımla ilişkili bulunmuştur. Hasta grubunda daha belirgin olmak üzere düşük benlik saygısı olan gençlerde depresif duygulanım fazla, yüksek benlik saygısı olan gençlerde ise daha az olarak saptanmıştır (Tablo IV). Bu ilişkinin yansıması bir bütün olarak grupların yanıtlarının yüzdesel karşılaştırılmasında da görülüyordu. Depresif olmayanlar kontrol grubunda (% 13.33) hasta grubunda (% 1.67) anlamlı fazlalık göstermiştir ($z = -2.426$, $p < 0.01$). Depresif duygulanımı "çok" olarak belirlenenler sorunlu gençlerde anlamlı olarak fazladır (HG: % 53.33, KG: % 25, $z = -3.179$, $p < 0.01$).

Tablo IV. Benlik saygısı ve depresif duygulanım

Benlik Saygısı	Depresif Duygulanım										
	Hasta Grubu n=60				Kontrol Grubu n=60						
	YOK	AZ	ORTA	ÇOK	YOK	AZ	ORTA	ÇOK			
Düşük	n	0	0	3	9	0	0	1	3		
	%	0,00	0,00	5,00	15,00	0,00	0,00	1,67	5,00		
Orta	n	0	8	6	19	4	10	7	11		
	%	0,00	13,33	10,00	31,67	6,67	16,67	11,67	18,33		
Yüksek	n	1	8	2	4	4	12	7	1		
	%	1,67	13,33	3,33	6,67	6,67	20,00	11,67	1,67		
				$X^2 = 14,502$, DF= 6, p<0,05				$X^2 = 13,220$, DF= 6, p<0,05			

Sağlıklı grupta benlik saygısı kendilik kavramı sürekliliği, insanlara güvenme, eleştiriye duyarlılık alt ölçekleriyle ilişki gösteriyordu (Tablo Vve VI). Bu ilişkiler hasta grubunda gösterilememiştir.

Tablo V. Benlik saygısı ve kendilik kavramının sürekliliği

Benlik Saygısı	Hasta Grubu (n= 60)		Kontrol Grubu (n= 60)		
	Kendilik Kavramı Sürekliliği		Kendilik Kavramı Sürekliliği		
	Çok	Az	Çok	Az	
Düşük	n	7	5	2	2
	%	(11,67)	(8,33)	(3,33)	(3,33)
Orta	n	21	12	22	10
	%	(35,00)	(20,00)	(36,67)	(16,67)
Yüksek	n	13	2	23	1
	%	(21,67)	(3,33)	(38,33)	(1,67)
				$X^2 = 7,954$, DF=2, p<0,05	

Tablo VI. Kontrol grubunda insanlara güvenme ve eleştiriye duyarlılığın benlik saygısıyla ilişkisi

Benlik Saygısı	İnsanlara Güvenme (n=60)			Eleştiriye Duyarlılık (n=60)		
	ÇOK	ORTA	AZ	ÇOK	AZ	
DÜŞÜK	n	0	2	2	3	1
	%	(0,00)	(3,33)	(3,33)	(5,00)	(1,67)
ORTA	n	4	24	4	23	9
	%	(6,67)	(40,00)	(6,67)	(38,33)	(15,00)
YÜKSEK	n	3	21	0	7	17
	%	(5,00)	(35,00)	(0,00)	(11,67)	(28,33)
			$X^2 = 10,213$, DF= 4, p<0,05		$X^2 = 10,800$, DF= 2, p<0,001	

Her iki grupta da benlik saygısı ile tartışmalara katılabilme düzeyi ve kişilerarası tehdit alt ölçekleri arasında ilişki saptanamamıştır. Aynı şekilde benlik saygısı ile eleştiriye duyarlılık arasında ilişki yoktur. Ancak cinslerarası karşılaştırmalarda kızların eleştiriye daha duyarlı olduğu görülmüştür (Tablo VII). Hayalperestlik alt ölçeği benlik saygısı ile ilişkisizdir.

Tablo VII. Eleştiriye duyarlılık ve cinsiyet(Hasta grubu)

	ELEŞTİRİYE DUYARLILIK		
	AZ	ÇOK	
ERKEK	n	19	12
	%	(31,67)	(20,00)
KIZ	n	8	21
	%	(13,33)	(35,00)
$X^2 = 5,583$, DF= 1, p<0,05			

Benlik saygısı ile psikik izolasyon alt ölçeği arasında güçlü bir ilişki vardı. Benlik Saygısı düştükçe psikik izolasyon artıyordu ve bu ilişki iki grup içinde p<0.01 düzeyinde anlamlıydı (Tablo VIII).

Tablo VIII. Benlik saygısı ve psikişik izolasyon

BENLİK SAYGISI	Psikişik İzolasyon						
	HASTA GRUBU (n=60)			KONTROL GRUBU (n=60)			
	YOK	AZ	ÇOK	YOK	AZ	ÇOK	
DÜŞÜK	n	2	5	5	0	0	4
	%	3.33	8.33	8.33	0.00	0.00	6.67
ORTA	n	7	15	11	13	12	7
	%	11.67	25.00	18.33	21.67	20.00	11.67
YÜKSEK	n	12	2	1	14	8	2
	%	20.00	3.33	1.67	23.33	13.33	3.33
		$\chi^2 = 18.157, DF=4, p<0.01$			$\chi^2 = 17.682, DF=4, p<0.01$		

Psikosomatik belirtiler-benlik saygısı arasında hasta grubunda bir ilişki saptanamazken kontrol grubunda benlik saygısının yüksek oluşuyla psikososmatik belirtilerin azaldığı saptanmıştır. Gruplararası psikososmatik belirtilerin "çok" oluşu hasta grubunda (%48.33) kontrol grubundan (%31.67) anlamlı fazlalık gösteriyordu ($z=1.863, p<0.05$) (Tablo IX). Cinslerarası bir fark yoktu. Ana-baba ilgisi açısından kontrol grubunda benlik saygısıyla anlamlı bir ilişki vardı. Ana-baba ilgisi fazla olan gençlerde benlik saygısı olumlu etkinmekteydi (TabloX).

Tablo IX. Benlik saygısı ve psikososmatik belirtiler

BENLİK SAYGISI	PSIKOMATİK BELİRTİLER						
	HASTA GRUBU (n=60)			KONTROL GRUBU (n=60)			
	AZ	ORTA	ÇOK	AZ	ORTA	ÇOK	
DÜŞÜK	n	2	2	8	1	0	3
	%	3.33	3.33	13.33	1.67	0.00	5.00
ORTA	n	7	9	17	10	7	15
	%	11.67	15.00	28.33	16.67	11.67	25.00
YÜKSEK	n	7	4	4	13	10	1
	%	11.67	6.67	6.67	21.67	16.67	1.67
		$\chi^2 = 15.593, DF=4, p<0.01$					

Tablo X. Benlik saygısı ve ana-baba ilgisi

ANABABA İLGİSİ	HASTA GRUBU BENLİK SAYGISI			KONTROL GRUBU BENLİK SAYGISI			
	n=60			n=60			
	AZ	ORTA	YÜKSEK	AZ	ORTA	YÜKSEK	
ÇOK	n	9	23	13	3	19	21
	%	15.00	38.33	21.67	5.00	31.67	38.33
ORTA	n	5	7	2	0	12	1
	%	5.00	11.67	3.33	0.00	20.00	1.67
AZ	n	0	3	0	1	1	0
	%	0.00	5.00	0.00	1.67	1.67	0.00
		$\chi^2 = 18.830, DF=4, p<0.01$					

TARTIŞMA

Ülkemizdeki diğer çalışmalara paralel olarak bizim örneklerimizde de benlik saygısı orta düzeyde bulunmuştur (13,15). Kimlik gelişimi açısından önemli olan ergenlik döneminde benlik saygısının orta düzeyde olması bir ölçüde olağan sayılmalıdır. Rol ve meslek seçiminin yapılmasından sonra, yetişkinlikte benlik saygısının artması beklenebilir. Ülkemizde yaygın çocuk yetiştirme biçimi olan otoriter tutumun sonucu kısıtlanmış benlik yapısının geliştiği öne sürülmüştür (16). Kendine saygının orta düzeyde olmasının nedenlerinden biri de bu kısıtlama olabilir. Benlik saygısı cinsle göre farklılık göstermemiştir. Bu daha önce yapılmış çalışmaları doğrular niteliktedir (13,14,15,17).

Beklendiği gibi hasta grubunun benlik saygısı kontrollerden daha düşük bulunmuştur. Yine ruhsal sorunu olan gençler insanlara daha az güveniyor, daha çok depresif duygulanım ve psikososmatik semptom sergiliyorlardı. Bu tablo düşük benlik saygısına bağlı olabilir ancak bu bulguların altında yatan temel psikopatolojiden de kaynaklanıyor olması mümkündür. Düşük benlik saygısının mı, yoksa varolan ruhsal bozukluğun mu daha belirleyici olduğu anlamaya çalışma tasarımız elverişli değildir.

Hasta gençlerde kendilik kavramının sürekliliği alt ölçekte erkeklerin kızlara göre benlik algılarının daha değişken olduğu saptanmıştır. Bu durum Çuhadaroğlu'nun bulgularıyla da uyusmaktadır (13,15). Farklılık erkeklerdeki erinlik değişikliklerinin kızlara göre daha geç ortaya çıkması, toplumumuzda genç erkek çocuklara daha çok değer verilmesi ve bu yüksek beklenti düzeyinin genci biraz daha zorlamasından kaynaklanmış olabilir (1,18). Eleştiriye duyarlılık ve kişilerarası tehdit duygusunun hasta grubu kızlarında, hasta grubu erkeklerine oranla daha fazla olduğu bulgumuz, kızların daha kişilerarası yönelimli olmaları ve bu nedenle çevrelerindeki insanların fikirlerine önem vermelerinin yansıması olabilir. Aynı cins hasta ve kontrollerin karşılaştırılmasında hasta kızlarda psikosomatik belirtilerin daha çok oluşu, hasta erkeklerde ise düşük benlik saygısının, insanlara güvensizliğin ve depresif duygulanımın daha fazla görülüşü varolan psikopatolojinin cinse özgü dışa vurumları olduğu biçiminde yorumlanabilir.

Her iki grupta da benlik saygısı depresif duygulanımla ilişkilidir ve benlik saygısı azaldıkça depresif duygulanım artmaktadır. Kontrollerde depresif duygulanım hem denek sayısı hem de düzey olarak hastalardan daha azdır. Sonuçlar depresyonda benlik saygısının düşük olduğunu bildiren yayınlarla ve benlik saygısıyla depresif duygulanım ilişkili olduğunu belirten çalışmalarla uygunluk içindedir (7,13,14,15,19). Benlik saygısının dışa dönük olması, değerlendirmelere dayanması ve ego idealleriyle ilişkili olması yüzünden beklentilerini gerçekleştirmemesi halinde kişi kendini kolayca değersiz ve aşağı hissedebilir.

Benlik saygısı psişik izolasyon alt ölçekte ilişkili olup, benlik saygısı düştükçe psişik izolasyon artıyordu. Söz konusu ilişkiler hem hasta hem de sağlıklı ergen gruplarında daha önce de gösterilmiştir (13,15,20). Kendini değersiz hissetme ruhsal dengesi bozarak bir dizi savunmayı harekete geçirir. Psişik izolasyon büyük olasılıkla sık başvurulan ama uyumu daha çok bozan bir savunmadır.

Her iki grupta birlikte görülen bu ilişkilere ek olarak kontrol grubunda benlik saygısı kendilik

kavramı sürekliliği, insanlara güvenme eleştiriye duyarlılık, psikosomatik belirtiler ve ana-baba ilgisiyle ilişkili bulunmuştur. Sağlıklı gençlerin daha açık olmaları, algısal çarpıtmalarının sorunlu gençlerden daha az olması gibi nedenlerden ötürü istatistiksel karşılaştırmalarda kontrol grubu daha çok sayıda ilişki sergilemiştir.

Kontrol grubunda benlik saygısı yüksek olan gençlerde kendilik kavramlarının daha sürekli oluşu Çuhadaroğlu (13,15) ve Oğuzhanoğlu'nun (14) bulgularını desteklemektedir. Kontrol grubunda benlik saygısı insanlara güvenme ve eleştiriye duyarlılık alt ölçekleriyle ilişkilidir. Gupta insanlara güvenme orta düzeydeydi ve yüksek benlik saygısıyla insanlara duyulan güvenin çokluğu arasındaki paralellik literatürle uygunluk içindedir (15). Benlik saygısının az olması eleştiriye duyarlılığı artırmakta ve Rosenberg'in bulgularına uymaktadır (3). Benlik saygısının yüksekliği kişinin kendisine ve çevresine güvenme ile yakından ilişkilidir. Doğal olarak insanlarla karşılıklı güvene ve doyuma dayalı bir ilişki de eleştiriye toleransı getirir. Benlik saygısı düşük bireylerin grup dışı kalmaya olan eğilimleriyle eleştiriye duyarlı olma ve insanlara güvenme arasında nedensellik ilişkisi olduğu söylenebilir. Kontrol grubunda kızların erkeklerden daha fazla eleştiriye duyarlı oluşunu, kızların çevrenin görüşüne oldukça önem vermeleri olgusuyla açıklamak mümkündür (21).

Sağlıklı grupta gözlenen benlik saygısının artmasıyla psikosomatik yakınmaların azalması birbiriyle sıkı bir ilişki içindeydi ve önceki çalışmalarda uygunluk gösteriyordu (11,15). Ancak bu ilişkinin kızlarda erkeklere göre daha belirgin olduğu gösterilememiştir (13,14).

Ana-baba ilgisi fazla olan gençlerde benlik saygısı olumlu yönde etkilenmektedir. Bu ilişki hasta grubunda saptanmamıştır. Ancak ruhsal bozukluğu olanların ana-baba ilgisindeki azalmaya duyarlı olduğu bildirilmiştir(14). Ana-babanın rehberliği ve ilgisi, gencin gereksinim duyduğu "desteklendiği ve güveneceği insanların varolduğu" duygusunu yaşatarak kendine güvenini de etkilenmektedir.

Sonuç olarak çalışmamız benlik saygısının doğası, düşük benlik saygısının ilişkili olduğu ruhsal sorunlar ve bunları düzeltmeye yönelik tutumlar için ip uçları vermiştir. Dönem gereği kendini ve kimliğini sorgulayan gençte çok çeşitli etkenler benlik saygısını zedeleyebilir. Toplumla özgü sorunlar ve zorlar kişinin kendi gözündeki değerini azaltırsa bile benlik saygısının çok fazla düşmediği söylenebilir. Bulgularımız ergenlik döneminde düşük benlik saygısının patolojik anlam taşıdığını ve mutlaka uygun girişimlerle düzeltilmesi gerektiğini düşün-

dürmüştür. Çalışmamız kesitsel niteliktedir ve daha ileri genellemeler için uzunlamasına tasarımılanmış ve gençleri dönem boyunca izleyen çalışmalara gereksinim vardır. Özellikle benlik saygısına etkili olabilecek toplumsal ve kültürel etkenleri belirlemeyi amaçlayan çalışmalar ülkemiz gençliğini anlamamıza katkıda bulunacaktır. Ayrıca özgül ruhsal bozukluk tanı gruplarına odaklanmış çalışmalar benlik saygısı-ruhsal bozukluklar arasındaki etkileşime ışık tutabilir.

KAYNAKLAR

1. Yörükoğlu A. Gençlik Çağı. Tisa matbaası 1985; 89-112, 123-156, 157-193.
2. Damon W, Hart D. The development of self-understanding from infancy through adolescen. Child Development 1982; 53: 841-864.
3. Rosenberg M. Society and the adolescent self-image. Princeton New Jersey Princeton University Press 1965.
4. Petersen AC. Those gangly years Psychology Today 1987; 28-34.
5. Eisert DC, Kahle LR. Self-evaluation and social comparison of physical and role change during adolescence: A longitudinal analysis. Child Development 1982; 53: 98-104.
6. Kahle LR, Kalka RA, Klingel DM. Low adolescent self-esteem leads to multiple interpersonal problems: A test of social adaptation theory J person Soc Psychol 1980; 39: 496-502.
7. Nghan JG, Kreitman NB, Miller McC. Self-esteem, vulnerability and psychiatric disorder in the community. Br J Psychiatry 1986; 148: 375-385.
8. Sagner R. Psychology of self. New York: McGraw-Hill Book Company Inc 1961; 182-213.
9. Chodoroff B. Self-perception, perceptual defense and adjustment. J Abnorm Soc Psychol 1954; 49: 508-512.
10. Grant CL, Fodor IG. Adolescent attitudes toward body image and anorexic behavior. Adolescence 1986; XXI: 269-281.
11. Robinson DP, Grene JW, Walker LS. Functional somatic complaints in adolescents. Relationship to negative life events, self-concept and family characteristics. J Pediatrics 1988; 113: 588-593.
12. Kashani JH, Beck NC, et al. Psychiatric disorders in a community sample of adolescents. An J Psychiatry 1987; 144: 584-598.
13. Çuhadaroğlu Çetin F. Adolesanlarda özdeğer duygusu ve çeşitli psikopatolojik durumlarla ilişkisi. Düşünen Adam 1990; 3: 71-75.
14. Öguzhanoğlu Kalkan N. Lise öğrenimi sürdüren 15-18 yaşları arasındaki ergenlerde benlik saygısı ve bunu etkileyen etmenlerin araştırılması. Uzmanlık tezi İzmir 1988.
15. Çuhadaroğlu Çetin F. Gençlerde benlik saygısı ile ilgili bir araştırma. XXI. Ulusal Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Kongre Kitabı. İstanbul. Mimeray ofset 1986; 107-108.
16. Öztürk MO. Toplumsal çocuk yetiştirme tarzları ve kişilik gelişmesi. Nöropsikiyatri Arşivi Özel Kongre İlavesi 1964; 108-126.
17. Satılmış G, Seber G. Yetiştirme yurdunda yaşayan ergenlerde benlik saygısı. Psikoloji Dergisi 1989; 7: 68-73.
18. Tanner JM. Sequence, tempo and individual variations in the growth and development of boys and girls aged 12 to 16. In: Saul IH, McDermott JF Eds New Directions in Childhood Psychopathology. New York: International Universities Press Inc 1980; 182-202.
19. Lorr M, R. Self-esteem and negative affect. J Clin Psychol 1988; 44: 36-39.
20. Eğrilmez A. 15-19 yaş grubu ergenlerin suisid girişimlerinde predispozan etkenler ve aile özellikleri. Uzmanlık Tezi İzmir 1988.
21. Davies E, Furnham A. Body satisfaction in adolescent girls. Br Jour Med Psychol 1986; 59: 279-287.